

Anarkisme og radikalisering av jødiske immigranter i New York

En casestudie på begynnelsen av 1900-tallet

Anarchism and the radicalization of Jewish immigrants in New York City

A case study of the early 1900s

Frank Jacob

Professor i globalhistorie ved Fakultet for samfunnsvitenskap, Nord Universitet

Ph.d., 2012

frank.jacob@nord.no

Sammendrag

På slutten av det 19. og begynnelsen av det 20. århundre var New York City sentrum for en økende politisk radikalisering blant immigranter, i særlig grad i det jødiske samfunnet. Dette viste seg å være et komplekst fenomen med mange faktorer som spilte hver sine roller i en radikaliseringsprosess. USA var «mulighetenes land», og mennesker søkte seg dit for å forbedre sine levevilkår. Men for en stor del av immigrantene ble drømmene knust, og de endte opp med å bli desillusjonerte. Det viste seg å være en solid grobunn for radikalisering av jødiske immigranter. Denne artikkelen utdyper de årsakene som hovedsakelig lå til grunn for at så mange av de jødiske immigrantene ble politisk radikale og engasjerte medlemmer av arbeiderbevegelsen, i tillegg til å problematisere det jødiske aspektet som årsak til økt radikalisering. Casestudien om Isidore Wisotsky gir innsikt i denne radikaliseringsprosessen. Wisotsky var en ung jødisk immigrant som representerer de mange i den samme livssituasjonen, og deres vei mot å bli unge radikale i den amerikanske metropolen tidlig på 1900-tallet. Hans vei mot anarkismen og kamp for arbeidernes rettigheter var et resultat av hans personlige erfaringer som ung immigrant i New York City med både fattigdom og utnyttelse. Denne artikkelen viser at radikaliseringsprosessen blant jødiske immigranter i denne tidsperioden var et komplekst fenomen som fikk stor betydning for arbeiderbevegelsen og klassekampen.

Nøkkelord

jødiske immigranter, arbeiderbevegelse, politisk radikalisering, klassekamp, New York City

Abstract

In the late nineteenth and early twentieth centuries, New York City was the center of increasing political radicalization among immigrants, especially in the Jewish community. This turned out to be a complex phenomenon with many factors, each playing its own role in this radicalization process. The United States was a «land of opportunity» and people sought refuge there to improve their living conditions, but for a large proportion of immigrants, dreams were shattered and they ended up being disillusioned. This proved to be a solid breeding ground for the radicalization of Jewish immigrants. This article elaborates on the main reasons why so many of the Jewish immigrants became political radicals and committed members of the labor movement, in addition to problematizing particularly the Jewish aspect as a reason for this increased radicalization. The case study of Isidore Wisotsky provides insight into this process of radicalization. Wisotsky was a young Jewish immigrant who represented many in his life situation and his path to becoming a young radical in the American metropolis in the early twentieth century. His path toward anarchism and

the struggle for workers' rights was the result of his personal experiences of both poverty and exploitation as a young immigrant in New York City. This article shows that the radicalization processes of this time period among Jewish immigrants were complex phenomena which had great significance for the labor movement and class struggle alike.

Keywords

Jewish immigrants, workers movement, political radicalization, class struggle, New York City

Innledning

I årene før første verdenskrig og før den amerikanske deltakelsen i krigen fra 1917, kunne New York City, som den amerikanske historikeren Tony Michels bemerket, «be considered the [...] unofficial capital» til den jødiske arbeiderbevegelsen.¹ Jødisk politisk radikalisme hadde stor vekst i den amerikanske storbyen. Forskeren Jack Jacobs, som arbeidet mye med den jødiske venstresiden i USA, understreker at «Jews played highly visible roles, over an extended period, in the leadership of leftist movements—including socialist, communist, and anarchist organizations—around the world».² På grunn av den jødiske innflytelsen på den amerikanske venstresiden var en stereotypi i ferd med å vinne terreng fra slutten av det nittende århundre, nemlig en som kategoriserte jøder som utenlandske radikale, spesielt siden rundt to millioner jøder fra Øst-Europa nådde den amerikanske storbyen mellom 1880 og 1924. 500 000 ble værende i byen og kom til å bli en viktig del av byens radikale miljø, ansatt «in the hyperexploitative sweatshops of the city's booming garment industry», som fungerte som «ideal breeding grounds for radicalism».³ Med tanke på de jødiske innvandrernes politiske innvirkning er det av spesiell interesse å stille spørsmålet om hvor og hvordan disse nye innbyggerne i New York City hadde blitt radikaliseret.

I denne artikkelen vil jeg belyse radikaliseringsprosessen av jødiske innvandrere, spesielt i det anarkistiske miljøet i byen, ved å se nærmere på en casestudie.⁴ Isidore Wisotsky (1895–1970) kom fra Øst-Europa (nåværende Ukraina) i 1910 og ble radikaliseret i USA. Det er derfor viktig å vurdere levevilkårene og arbeidssituasjonen til innvandrerne som bodde i New Yorks Lower East Side, der fattigdom og utnyttelse av arbeidere i den blomstrende klesindustrien dannet grobunn for radikalisering. Mens mange innvandrere selvfølgelig allerede hadde vært i kontakt med radikale ideer i London mens de ventet på sin endelige utreise til USA, kom mange av de østeuropeiske jødene til Amerika med drømmer og håp som ikke ble oppfylt, og som dermed bidro til radikalisering.⁵ Man må derfor ta i betraktning personlige opplevelser når man snakker om potensialet for radikalisering hos denne gruppen immigranter, som i stort antall ville komme for å finne et nytt og bedre liv for seg selv på den andre siden av Atlanterhavet. Mange av disse endte til slutt opp med å bli radikaliseret og danne ryggraden i en ny venstreorientert politisk bevegelse, hvis representanter krevde slutt på utnyttelse og en bedre verden for alle medlemmer av arbeiderklassen, både jøder og ikke-jøder.⁶

I artikkelens første del vil jeg diskutere jødisk radikalisme, før jeg beskriver New York Citys rolle som dens arnested. Til slutt vil jeg rette fokuset mot Wisotskys casestudie for å vise hvordan en ung østeuropeisk jøde ble til en amerikansk anarkist.

1. Michels 2005: 6. Alle oversettelser fra engelske originalkilder er utført av Therese Thuv.

2. Jacobs 2017: 1.

3. Zimmer 2017: 33.

4. Isidore Wisotsky Autobiographical Typescript, heretter IWAT.

5. Waldinger 2006.

6. Zimmer 2017: 35.

Jødisk radikalisme

Radikalisme forstås vanligvis i samsvar med eksisterende normer, noe som betyr at hvorvidt noe oppfattes som politisk, religiøst, sosialt eller på annen måte radikalt, avhenger av de eksisterende normene i den spesifikke historiske og geografiske konteksten.⁷ I sitt arbeid *Friction: How Radicalization Happens to Them and Us* (2011) identifiserte Clark McCauley og Sophia Moskalenko forskjellige årsaker til individuell radikalisering så vel som gruppe-radikalisering.⁸ De pekte på at en kombinasjon av ulike faktorer ofte kan stimulere til en oppførsel blant kvinner og menn, enten som enkeltindivider eller gruppe, som kan oppfattes som radikal av majoriteten rundt dem. Når det gjelder jødiske innvandrere i USA og spesielt i New York, var det ofte på grunn av feilslåtte håp og drømmer at det fant sted en radikaliseringsprosess hos jøder som var aktive medlemmer av den amerikanske arbeiderbevegelsen, og spesielt den anarkistiske bevegelsen. Immigrantenes håp om rikdom og et bedre liv i USA ble ofte knust av de harde realitetene ved det å jobbe under svært dårlige arbeidsforhold. Da flere og flere av de jødiske immigrantene sluttet seg til anarkistbevegelsen på grunn av disse erfaringene, førte det økende antallet jødiske anarkister til at «anarkisme og immigrasjon ble uløselig knyttet sammen i den amerikanske bevisstheten og de kollektive forestillinger».⁹

Imidlertid var ikke alle nyankomne i Amerika nøytrale til politiske spørsmål før de krysset Atlanterhavet. Mange hadde vært aktive i Øst-Europa, spesielt etter århundreskiftet, da Bund (General Jewish Labour Bund i Litauen, Polen og Russland, etablert i 1897)¹⁰ og Det jødiske sosialistiske arbeiderpartiet (etablert i 1906)¹¹ dannet et samfunn som jøder som ønsket å organisere seg for å forhindre å bli utnyttet, kunne støtte seg til. Det jødiske samfunnet i Øst-Europa var følgelig mangfoldig.¹²

Derfor skulle jødiske innvandrere ofte bli medlemmer av fagforeninger, politiske partier på venstresiden, i organisasjoner og foreninger av alle slag, der de var tydelige representanter for radikale bevegelser i en amerikansk metropol ved århundreskiftet. Når man vurderer den jødiske arbeiderbevegelsen, kan det utvilsomt sies at «[n]o movement won more support or inspired greater enthusiasm among Jews during the four-decade era of mass immigration between the 1880s and 1920s».¹³ Likevel var mange av dem som kom til byen på denne tiden, ikke genuint radikale, men heller desillusjonert med hensyn til sin personlige amerikanske drøm. Det var derfor kun et spørsmål om tid før «[t]housands of people, who knew nothing of Karl Marx or his ideas before stepping foot on the island of Manhattan, were soon marching and striking and educating themselves in his name.»¹⁴

Selvfølgelig var jøder ikke de eneste immigrantene som utviklet en radikal agenda i USA, ifølge David P. Shuldiner: «[T]rade union and socialist movements in the United States had a multiethnic character.»¹⁵ Den «jødiske faktoren» i forbindelse med politisk radikalisme på den amerikanske venstresiden er spesielt synlig fordi mange ledere av jødisk opprinnelse hadde fremtredende posisjoner og dermed ble mer og mer identifisert med bevegelsene de representerte.¹⁶ Radikaliseringen av de jødiske immigrantene i New York var nært knyttet

7. Jacob & Kunze 2019: 1.

8. McCauley & Moskalenko 2011: 13–148.

9. Zimmer 2015: 1.

10. Jacobs 2001.

11. Buchbinder 1931: 398–402.

12. Haumann 1998: 152–161.

13. Michels 2005: 3.

14. Michels 2005: 4.

15. Shuldiner 1999: 1.

16. Cohen 1980: 2–4.

til andre radikale elementer, som for eksempel tyske anarkister og sosialister.¹⁷ Denne radikaliseringen kan sies å være en generell endring fra religiøs arv til politisk engasjement, fra *shtetl*-jøder til ateistiske politiske aktører i en amerikansk kontekst.¹⁸ Hvor jødiske de radikale til slutt forble, var et spørsmål om kontekst, som beskrevet av Liliana Riga om de jødiske bolsjevikene eller bolsjevikiske jøder, og Riga sier at det tradisjonelle synet om at «the Bolsheviks of Jewish origin were highly assimilated ‘non-Jewish Jews’ whose Jewishness played no role in their political radicalism», må revideres, fordi «for the Jewish Bolshevik elite ascriptive Jewishness was a social fact mediated by ethnopolitical context, and therefore a dimension of varying significance to their radicalism, even for those for whom Jewishness was not a claimed identity».¹⁹

Andre forskere har understreket rollen den ortodokse religionen spilte, samt vist til en økende antisemittisme i Øst-Europa for å forklare potensialet for radikaliserings av den yngre generasjonen jødiske innvandrere.²⁰ Det har vært advarsler om ikke å legge for stor vekt på det jødiske ved amerikansk radikalisme, da «most of the evidence for the connexion between Jewishness and radicalism is ‘impressionistic,’ not statistical».²¹ Det kan imidlertid ikke benektes at mange jødiske innvandrere åpnet opp for radikale ideer når de kom til USA. Som nevnt tidligere var dette likevel en sosio-religiøs endringsprosess, der mange unge innvandrere ble mer politiske og mindre religiøse:

The role of the American Jew – as anarchist, as socialist, as Communist – has, however, been misunderstood by anti-Semites, by celebrators of Jewishness, and even by scholars determined neither to praise nor to blame. [...] Their radicalism has involved the abandonment rather than the intensification of their faith in Judaism as a religion.²²

Man må også være nøye med ikke å identifisere radikalisme som en form for jødisk tradisjon, men heller vurdere det spesifikke tid–rom-kontinuumet; den industrialiserte amerikanske metropolen som på slutten av det nittende og i de tidlige årene av det tjuende århundre spilte en viktig rolle i utviklingen av en ny generasjon jødiske radikale som levde, jobbet og debatterte politiske idealer på Lower East Side av New York City.²³ Jeg er derfor uenig i Wolfes definisjon når han hevder at «[i]n short, modern Jewish radicalism is a secularized expression of traditional Jewish Messianism».²⁴ At jøder vendte seg til venstresiden da de ble politisk radikalisererte, er ingen overraskelse. Ifølge Percy S. Cohen kan forholdet mellom de to forklares veldig enkelt: «It is in the nature of left-wing radical movements that they are not simply directed towards the reconstruction of society but that they are also directed against existing forms.»²⁵

Offisielle representanter for den tradisjonelle formen for en jødisk tilværelse var derfor ikke generelt imot disse former for radikalisme, da de også motsatte seg antisemittisme, men de mislikte ofte at unge jøder sluttet seg til slike organisasjoner. Hvor jødiske de

17. Wolfe 1994: 7.

18. Lichter & Rothman 1981/1982: 118. *Shtetl* er den jiddiske betegnelsen som brukes om en liten by i Sentral-/Øst-Europa med en stor befolkning av askenasiske jøder.

19. Riga 2006: 762–763.

20. Liebman 1979; Frankel 1981.

21. Cohen 1980: 2.

22. Guttman 1963: 563.

23. Waskow 1973: 11–12. Se også Berger 2012.

24. Wolfe 1994: 10.

25. Cohen 1980: 4.

radikale til slutt forble, og om de betraktet seg selv som radikale jøder, jødiske radikale eller noe midt imellom, kan ofte kun besvares i hvert individuelle tilfelle. Som en kritisk masse var det imidlertid mange jødiske radikale eller radikale jøder i den amerikanske arbeiderbevegelsen, hvor de dannet et sterkt fundament bestående av mange medlemmer i forskjellige posisjoner. For å kunne forstå dette fenomenet bedre må vi plassere det i dets geografiske og kronologiske sammenheng.²⁶ Det er derfor viktig å se nærmere på New York Citys Lower East Side, der jøder «played an extraordinarily disproportionate role in socialism and other radical movements».²⁷ De jødiske innvandrerne var kanskje spesielt tiltrukket av anarkismen fordi den lovet en ende på all undertrykkelse, da det i sin organiserte form krevde slutten på alle former for statskontroll, og heller krevde en selvorganisering av arbeiderne som også ville avslutte statskontrollens utnyttelse i kapitalismens navn. De som ikke ønsket å leve i henhold til mer formelle politiske organisasjonsformer i den «nye verden», skulle følgelig finne veien til anarkisme, spesielt i New York City, hvor russiske, tyske og italienske anarkistiske samfunn kom til å spille en viktig rolle i byens radikale miljøer.²⁸

New York City som et radikalt knutepunkt

På slutten av det nittende århundre var Lower East Side en «samling av overfylte, skitne og utrygge gater» der immigranter levde i fattigdom, nærmest som en fortsettelse av livet i Øst-Europa, «thick with the smells, sounds, tastes, and noises».²⁹ De ble desillusjonert da de til slutt havnet i denne nye formen for fattigdom, selv om de denne gangen ikke ble utnyttet av rike landeiere, men av kapitalistiske selskaper. Likevel tilbød deres nye amerikanske hjem også noen alternativer, da «[t]he recurrent themes of oppression, constriction, and danger, on [the] one hand, [were] followed by the expansiveness of liberation, on the other».³⁰ Derfor, uavhengig av de faktorene som minnet en besøkende om østeuropeisk jødedom, var Lower East Side en «overgangssone» for de jødiske immigrantene, der de «underwent an ordeal of cultural reeducation as they learned to be free».³¹ De fleste kom til dette senteret for radikalisme som jødiske innvandrere, og mange av disse ble så å si umiddelbart aktive tilhengere av den amerikanske arbeiderbevegelsen. Opplevelsen av å bli undertrykt ble ikke lenger akseptert, og i USA hadde hver mann og kvinne rett til å ta et standpunkt mot utnyttelse av kapitalistiske fabrikkere. Lower East Side var derfor «not a mere replica of eastern European Jewry», men «served as a laboratory of political and cultural innovation that influenced eastern Europe in ways historians are just beginning to recognize».³²

Anarkister pleide å møtes i baren til Justus H. Schwab, en tysk innvandrer, i 50 East 1st Street, hvor politiske ideer ble utvekslet like ofte som drinker gikk over baren.³³ Det var imidlertid ikke bare på drikkestedene at politiske radikale møttes. Det var også en jødisk kaffekultur i byen, og på Sachs', Schmuckler's og Sholem's kunne politisk interesserte mennesker engasjere seg i alle slags teoretiske debatter mens de nøt en varm kopp kaffe.³⁴ Det

26. Wolfe 1994: 13.

27. Ibid.

28. Goyens 2007; Zimmer 2015.

29. Diner 2000: 20.

30. Ibid.

31. Ibid.

32. Michels 2005: 5.

33. Goyens 2017.

34. IWAT 74. Pinsker 2018 beskriver denne kaffehuskulturen detaljert.

er derfor ikke overraskende at Tony Michels konkluderer med at «[i]f one were to identify a capital of Jewish radical politics in the late nineteenth century, it would have to be New York City».³⁵ Når man vurderer New York som et transatlantisk knutepunkt for jødisk radikalisme på slutten av det nittende århundre, må man også understreke at strømmen av politisk radikale ideer ikke bare ble stimulert av jødisk immigrasjon fra Øst-Europa, men nye innvandrere dannet også forbindelser ved at radikale ideer, for det meste i form av aviser og tidsskrifter, ble sendt tilbake til *shtetl*-områder. Jiddisk litteratur krysset Atlanterhavet for å nå dem som fortsatt var igjen i Europa, og derfor må de radikale som holdt til i New York, forstås som en del av et transatlantisk nettverk av jødisk radikalisme. Sosialistiske ideer, for bare å nevne ett eksempel, ble re-eksportert til dem som ennå ikke hadde forlatt sine hjem i Øst-Europa. Arbeiderbevegelsen, partiene på venstresiden og venstreorienterte intellektuelle i USA og Øst-Europa var derfor produkter av et globalisert og sammenkoblet politisk rom.³⁶ Michels har derfor rett i sin samlede evaluering av en passende metode for å studere og forstå global jødisk radikalisme:

[I]nstead of a core-periphery model for understanding the relationship between American and Russian Jewry, it would be more helpful to adopt a transnational framework in which individuals, ideas, publications, money, and organizations moved between countries, sometimes in one direction, other times reciprocally.³⁷

Dette transnasjonale aspektet er spesielt synlig med hensyn til de jødiske radikale som ble aktive på 1890-tallet i New York City, hvor de beveget seg hovedsakelig i sitt eget samfunn. Jiddisk ble språket i arbeiderbevegelsen på Lower East Side, hvor the United Hebrew Trades var de viktigste foreningene, *Arbeter Tsaytung* var presseorganet for jødiske aktivister og arbeidere, og the Socialist Labor Party, med sine jiddiske talere, representerte de tre pilarene til den politisk aktive jødiske innvandreren i «The New World».³⁸ På grunn av forbindelsene til Øst-Europa ble jiddisk lingua franca for Lower East Side-radikalismen, siden de nye bølgene av innvandrere, som etter 1900 også kunne ha blitt radikalisert i Bund eller Poale Zion i Russland, lett kunne integreres i en allerede eksisterende bevegelse. Ved å lese eller delta på forelesninger og debatter kunne den jødiske innvandreren bruke fordelene ved det friere politiske miljøet i New York til å involvere seg i arbeiderbevegelsen, for til slutt å kunne få oppleve den amerikanske drømmen, et nytt liv i en bedre verden. Immigrantene etter første verdenskrig var ofte allerede radikalisert etter å ha vært i kontakt med venstreorienterte ideer i Øst-Europa, men inntil da var det i størst grad forholdene på slutten av det nittende og begynnelsen av det tjuende århundres New York som ville drive de jødiske arbeiderne inn i armene på en radikal bevegelse rettet mot kapitalistisk utnyttelse og sosial ulikhet.³⁹ Andre verdenskrig kom til å legge den tidligere verden i grus, «revolusjonens 'Jiddishland', en verden som er mer enn bare tapt; det blir også fornektet».⁴⁰ Dets levninger og aktører kan finnes i arven de etterlot seg, en arv som er mer amerikansk enn østeuropeisk, eller som Alain Brossat og Sylvia Klingberg beskriver det: «Having failed to achieve its hopes, its utopias, its political programmes and strategies, broken on the rocks of twentieth-century

35. Michels 2009: 8.

36. Ibid.: 1–2.

37. Ibid.: 3.

38. Michels 2009: 8.

39. Porter & Dreier 1973: 17.

40. Brossat & Klingberg 2016: xi.

European history, Yiddishland survives, in the account of the past, as a culture, a lost treasure entrusted to antiquarian remembrance.»⁴¹

New York var ikke stort annerledes enn den verden de jødiske immigrantene kom fra, det vil si deres *shtetl*.⁴² Der hadde de også levd i et klasseinndelt samfunn hvor en ortodoks tradisjonalisme var en måte å yte motstand mot styringselitene på.⁴³ Dette styrket ønsket om, og også nødvendigheten av, å starte et nytt liv i utlandet, og USA syntes å tilby mer frihet enn de gamle hjemlandene. Den politiske radikaliseringen av mange unge jøder fant derfor også sted som en del av en generasjonskonflikt mellom dem og deres foreldre: «Breaking with the old [...] meant [...] a break with the condition of the Luftmensch living on air, on expedients, on tricks, on little jobs [...] for a different and more solid [world], broader and with positive values: the world of the workers.»⁴⁴ Alt i alt begynte jødiske innvandrere å omdefinere sine forskjellige identiteter og dannet et nytt miljø som var mer radikalt enn jødisk, men som med hensyn til sin kulturelle arv fortsatt var jødisk. Radikale jødiske kvinner stod overfor enda flere problemer relatert til overlappingen av deres forskjellige identiteter, da de var «continuously renegotiating their identities».⁴⁵ De var selvfølgelig jødiske, selv om de var det på forskjellige måter og i ulik grad, men de var samtidig aktive i forskjellige politiske bevegelser, og med en overvekt for den amerikanske venstresiden.

I tillegg ble identiteten til de radikalisererte jødiske immigrantene også motarbeidet av en eksisterende jødisk finanselite i New York City. De nyankomne ble derfor «subjected to powerful assimilative pressures from the already established Jewish community of New York».⁴⁶ De sistnevnte hadde for det meste immigrert i løpet av 1840- og 1850-tallet fra Tyskland og var økonomisk vellykkede, og var derfor interessert i «the quick and total Americanization of the new immigrants» for å unngå en bølge av antisemittisme som ville true deres etablerte og økonomisk trygge posisjon.⁴⁷

De nye immigrantene måtte derfor ikke bare håndtere fattigdom, da dette var en uunngåelig del av deres liv på Lower East Side, men også press fra andre jøder som mislikte videreføringen av *shtetl*-identiteten, uttrykt først og fremst ved bruk av det jiddiske språket. Kampen mot et klasseinndelt samfunn og utnyttelsen av arbeidere var derfor også en intern jødisk kamp. Som historikeren Selma C. Berrol beskriver det:

To a great extent, the two groups were economic adversaries. Russian Jews were tenants and German Jews their landlords. Even more important, German Jews were the employers of the eastern Europeans. The garment industry offers the best example. In 1885, 97 percent of the garment factories in New York City were owned by German Jews, and it was in these factories that the greatest number of Russian and Polish Jews worked.⁴⁸

Radikaliseringen av de østeuropeiske jødiske immigrantene var derfor først og fremst på grunn av deres arbeidserfaringer og den frustrasjonen de følte over sitt nye liv. David P. Shuldiner beskriver det treffende: «Political activism was for many an immigrant worker an

41. Ibid.

42. Sorin 1985: 11–18.

43. Cantor Zuckoff 1973: 31; Sorin 1985: 16.

44. Brossat & Klingberg 2016: 36–38, 41.

45. Klapper 2010: 638.

46. Berrol 1982: 418.

47. Ibid.

48. Berrol 1982: 422.

essential part of the struggle for economic survival.»⁴⁹ Immigrantene ønsket å unnsnippe et liv med sorg og vanskeligheter, og sosialisme, anarkisme eller kommunisme utgjorde mulige måter for å ta steget ut av elendigheten.

Mange av de radikale, som Wisotsky, som kom til USA i ung alder, ble umiddelbart kastet inn i en verden der arbeidet bestemte deres daglige rutine, men som likevel ikke kunne redde dem fra fattigdom. Motstand ble ofte straffet, hvilket bare førte til ytterligere radikaliseringsprosessen. Dette kan og bør ikke forklares uten den geografiske og tidsmessige konteksten for denne radikaliseringsprosessen. Den amerikanske klesindustrien spilte en viktig rolle i denne prosessen fordi lave lønninger, lange arbeidstider og fravær av arbeidernes rettigheter gav grobunn for radikale ideer.⁵⁰ Dette gjaldt spesielt i såkalte *sweatshops*, arbeidslokaler som gjerne var knyttet til klesindustrien, og som var kjennetegnet av svært dårlige arbeidsforhold. Der var arbeidssituasjonen enda verre enn i fabrikkene, og «[e]xploitation [...] was more than intense».⁵¹ Siden mange jødiske *landsleit* (landsmenn) jobbet i slike *sweatshops*, ble etableringen av et radikalt jødisk miljø i et samfunn med en viss homogenitet en naturlig konsekvens.⁵² En tilnærmet naturlig solidaritet gjorde organiseringen av streiker og protester lettere, og aksjonistenes sosiale identitet ble enda mer intensivert. De undertrykte medlemmene av dette samfunnet fungerte som en enhet; «[t]hey were organized around articulated interests that were shaped by social change, hardship, class-consciousness, and cultural background».⁵³ Disse mennene og kvinnene dannet en enhet som kan beskrives som en følge av en global modernitet som tillot dem å bevege seg over grensene og bli et viktig element i en utenlandsk arbeiderbevegelse. Hvis man må skille mellom de viktige elementene under denne prosessen, må man, i likhet med Gerald Sorin, konkludere med at en blanding av «increasing proletarianization, exploitation, and Jewish culture», faktorer som alle var til stede i New York rundt 1900, var årsaken til etableringen av en større protestbevegelse som i tillegg til jødiske innvandrere fra Øst-Europa også bestod av tyskere, russere, italienere, irer og radikale fra andre innvandrersamfunn.⁵⁴

Lower East Side, som mange andre steder i byen, var scenen for protester mot et kapitalistisk system som ble bygget på utnyttelsen av de svakerestilte. De sosiale endringene som ble krevd i protester og streiker, ville til slutt være årsaken til forandring i de tradisjonelt utenlandske samfunnene også i resten av byen. De utenlandske arbeiderne ble amerikanske statsborgere og krevde sine rettigheter, og understreket tradisjonene som gikk tilbake til Atlanterhavsrevolusjonene, noe som betyr at de i økende grad følte seg som amerikanere i stedet for utlendinger slik som foreldrenes generasjon. Immigrantenes samfunn var et naturlig bekvemt sted å være, men de som ble politisk aktive, fant etter hvert bedre egnede steder for tilhørighet blant andre som også rettet fokus på lidelsene som var så vanlige i immigrantgruppene, og som følge av det krevde radikale endringer. Denne utviklingen skapte også en bedre situasjon for de generasjonene som ville følge etter over Atlanteren. «New immigrants, those arriving after 1890, were no longer coming to a wholly alien world. They endured many of the same hardships as the first wave, but in a milieu even more structured, more shielding, more familiar.»⁵⁵ Sammen med de tyske innvandrene, som gav

49. Shuldiner 1999: 1.

50. Sorin 1985: 54–57.

51. Ibid.: 61.

52. Ibid.: 96–97.

53. Sorin 1985: 8.

54. Ibid.: 3.

55. Ibid.: 70.

inspirasjon til radikalisme, ville de jødiske arbeiderne fra Øst-Europa til slutt forme den amerikanske arbeiderbevegelsen.⁵⁶ Men som sagt kom begge disse gruppene ikke som radikaliserede aktivister til den amerikanske staten, men var heller et resultat av den verden de var en del av i en amerikansk sammenheng.

Til slutt ble det etablert en ny intelligentsia der medlemmene talte jiddisk og tilførte den jødiske amerikanske arbeiderbevegelsen litteratur og debatter, diskusjoner og forelesninger – kort sagt, en rikholdig kilde til radikal kunnskap. En andregenerasjon med allerede radikaliserede jødiske innvandrere, spesielt etter Kishinev-massakren i 1903 og den mislykkede russiske revolusjonen i 1905, førte til ytterligere radikalisering, da de som nå ankom, allerede hadde blitt radikaliseret i Bund eller Poale Zion.⁵⁷ De jødiske intellektuelle i New York ville derfor argumentere for sosialistiske, anarkistiske og kommunistiske ideer, og de var alle enige om at endring var nødvendig for å oppnå et bedre samfunn for alle. De brukte jiddisk til å kommunisere, og dermed stolte de på en form for «kulturelle kommunikasjonskoder» som tradisjonelt hadde koblet de to jødiske verdener på begge sider av Atlanterhavet sammen.⁵⁸ En jiddisk-talende arbeiderbevegelse utviklet seg til slutt fra Lower East Side og krevde bedre arbeidsforhold, bedre lønninger og mer sosial rettferdighet. Arbeiderbevegelsen i den amerikanske metropolen bestod av mange språkgrupper, og jiddisk var en av dem. Andre var tysk, russisk eller italiensk, men alle sang samme sang: Internasjonalen. Innflytelsen fra de jiddisk-talende radikale på Lower East Side forårsaket frykt blant dem som hadde blitt vant til kapitalismen, siden de profitterte på det.⁵⁹ Det tradisjonelle østeuropeiske jødiske språket jiddisk ble sett ned på, men denne holdningen hos den mer eller mindre borgerlige tyske jøde fra den første generasjonen av jødiske innvandrere kunne ikke endre fakta: Den jødiske arbeiderbevegelsen snakket jiddisk, og det ble mer utbredt for hver dag som gikk. Noen russiske revolusjonære eller andre radikale lærte til og med språket for å få mer innflytelse på massene av arbeidere i denne delen av byen.⁶⁰

Suksessen til den jødiske arbeiderbevegelsen i USA generelt, og spesielt i New York, understreket at innsatsen for å bruke jiddisk som et revolusjonært språk var virkningsfullt. På 1880-tallet eksisterte det allerede mer enn tjue fagforeninger for jødiske arbeidere som i 1888 til slutt ble slått sammen for å bygge *United Hebrew Trades* (UHT), en paraplyorganisasjon. Fagforeningene lyktes i å rekruttere medlemmer fordi de elendige forholdene som rådet i *sweatshops*, skapte en ubrutt strøm av arbeidere som var villige til å bli med i fagforeningene for å få en viss kontroll over sine liv og egen arbeidskraft.⁶¹ I 1890 bestod UHT av 27 fagforeninger med rundt 14 000 medlemmer og sendte også delegater til møtene i Den annen internasjonale. Mens «[s]ocialism was [...] a vigorous and vital theme in Jewish immigrant life almost from the beginning», var det eksistensen av *sweatshops* som la grunnlaget for sosialismens voksende innflytelse.⁶² Mellom 1903 og 1912 økte antallet medlemmer av Sosialistpartiet også fra 15 975 til 118 045, og de jødiske sosialistene ble en del av en reell massebevegelse som ikke bare var basert på innvandring, men også på det faktum at mange arbeidere var lei av sine arbeidsforhold og av kapitalismen generelt.⁶³ De militante

56. Michels 2005: 4–5.

57. Shuldiner 1999: 32.

58. Ibid.: 43.

59. Berrol 1982: 423.

60. Zimmer 2017: 36.

61. Sorin 1985: 78.

62. Ibid.: 86.

63. Ibid.

medlemmene av partiet var, i motsetning til de «konservative venstrefolkene» fra utlandet, imidlertid amerikanske, som William Haywood, Jack London og Frank Bohn. Venstresiden i det politiske spekteret vokste ytterligere etter den feilslåtte russiske revolusjonen i 1905, noe som førte til at mange revolusjonære søkte et nytt hjem i USA. «[L]arge numbers of Bundists reached New York after the collapse of the 1905 Revolution in Russia. The Bundists hailed the breakup of religious hegemony, in America as well as in Europe, but strongly resisted further assimilation. They desired to remain Jews—atheists, socialists, but Jews.»⁶⁴ I 1917 solgte *Forward*, en jiddisk sosialistisk dagsavis, 200 000 eksemplarer i året, og fremhevet innvirkningen det jødiske radikale samfunnet hadde i USA, og som var spesielt sterk i New York City. Som jeg har belyst, var de forskjellige bølgene av jødiske immigranter ansvarlige for utformingen av det radikale miljøet på Lower East Side og for suksessen til sosialistiske, anarkistiske og kommunistiske ideer i storbyen.⁶⁵ Ytterligere bølger ville følge på 1920-tallet, men de ville komme til et allerede eksisterende radikaliseret samfunn i New York City som de kunne knytte seg til, og hvor de ville føle seg hjemme.⁶⁶ For ytterligere å belyse utviklingen av det jødiske radikale miljøet i New York City vil casestudien av Isidore Wisotsky nå bli presentert for å bidra til å gi en forståelse av rollen den amerikanske metropolen spilte i den politiske radikaliseringen av unge jødiske innvandrere fra Øst-Europa i deres nye hjem over Atlanterhavet.

Isidore Wisotsky og jødisk anarkisme i New York City

Wisotsky skrev sin selvbiografi i 1965, og bemerket at han følte seg forpliktet til å gjøre det, til tross for å ha vært en «public school drop-out» da han var 16 år gammel.⁶⁷ Som mange andre jødiske immigranter i New York vokste han opp i en *shtetl* før foreldrene bestemte seg for å dra til USA. Flere generasjoner av hans familie hadde blitt født i Lypovets (nåværende Ukraina), men stedet «was sunk in mud and poverty. There were no streets, no layouts. The houses were built of mud and straw».⁶⁸ Wisotsky understreker klasseskillet i *shtetl* også: «You seldom saw a brick house. If you did it belonged to a rich man. A thorough-fare paved with cobblestones was the main and only street of the town, and boards nailed together for about half a mile served as a sidewalk. When the mud rose you could not find it.»⁶⁹

I motsetning til New York City så ikke livet ut til å tilby mye i dette miljøet, og fattigdom var en hoveddel av Wisotskys liv, i samme grad som vold. På skolen ble elevene slått av en voldelig lærer som brukte stokken som et pedagogisk verktøy, noe som sannsynligvis er grunnen til at Wisotsky ikke følte seg tiltrukket av skole og utdanning. Da hans far havnet i økonomisk uføre, «[t]he have-nots of Lypovets came together in our house for a consultation, to help out Father. The only way out was to run away to America in the darkness of the night, so he could get rid of the money lenders. In America he will make a living».⁷⁰ Etter et langt opphold i et hus for immigranter i Latvia fikk familien en mulighet til å gå ombord i en båt – de hadde gått glipp av den første – der «a few hundred passengers were stuck together», alle på vei til et angivelig bedre liv.⁷¹ I New York leide familien, det vil si Wisotskys far

64. Ibid.: 93.

65. For ytterligere detaljer, se Michels 2005: 26–68.

66. Horowitz 2013: 124.

67. IWAT: forord.

68. IWAT: 3.

69. IWAT: 4.

70. IWAT: 34.

71. IWAT: 3.

og mor, Wisotsky selv, hans fire år gamle brødre Max og Abe, og hans to år gamle søster Esther, en treroms leilighet mellom Grand og Hester Streets.⁷² I motsetning til den rolige *shtetl* var den amerikanske metropolen høylytt og overfylt: «Suffolk Street, New York [...] full of sounds and shrieks, an assortment of men, women and children, shouting, yelling, screaming [...] a symphony of discordant noises. [...] From early morning until late night, there is no calm.»⁷³

Wisotsky bodde senere i en av de berømte leiegårdene i Lower East Side, «with dark hallways, small gaslights on every floor, wooden stairs, no electricity and no steam, toilets, assigned to the living room, were strategically shared by two tenants. A big black iron stove in the kitchen used coal for cooking, for boiling the wash, and in winter, served as a heater for all the rooms».⁷⁴ Andre jødiske innvandrere kom ofte på besøk til ham der for å diskutere saker og tilbringe tid sammen: «Refreshments consisted of beer, salted pretzels, [and] herring.» Under slike møter ble nyheter fra «Den gamle verden» utvekslet og historier om slektninger delt. De følte seg friere i Amerika, til tross for at de led under vanskelige arbeidsforhold. Bare Wisotskys halvonkel Moishe syntes å ha unnslettet de harde vilkårene i *sweatshops* og fabrikker:

He was my father's half-brother. Round-shouldered, hoarse-voiced and glassy-eyed, a wandering drunk, Moishe had left his wife and children. He earned his living by going to Slavic neighborhoods throughout the country, miners' towns, and steel factories where Polish, Russians and Ukrainians worked. He spoke their language fluently and sold them portraits of their grandfathers, grandmothers, grandchildren, fathers, mothers. [...] This was how Moishe earned his living, roaming from town to town. This was how he avoided the sweatshop. No bosses for him!⁷⁵

Onkelens eksempel kan ha påvirket Wisotskys holdning til hans overordnede i hans senere arbeidsliv, da han så ut til å mislike de jobbene der han ble utnyttet av noen, et faktum som naturlig nok gjorde ham mottakelig for anarkistiske ideer. I motsetning til et liv uten overordnede var Wisotskys far allerede i fullt arbeid i en *sweatshop* hvor han jobbet med klesproduksjon, og mottok fire dollar i uken som lærling i fetterens butikk. Han sov i butikken for å spare husleie og «did not earn much considering that he worked 60 to 70 hours a week».⁷⁶ Leiligheten ble samtidig delvis leid ut, og Wisotskys mor solgte suppe for 25 cent per måltid til leietakerne. Den unge innvandreren lyttet til leietakernes historier om politikk, streiker og andre temaer, og kom i kontakt med arbeidernes verden på Lower East Side.

Da det ble igangsatt en streik, innså Wisotsky for første gang at kampen for arbeidernes rettigheter var en voldelig affære. En gang fikk familien et besøk av Gussie. Denne «middle-aged, well-built woman, with dark hair and black burning eyes» var rasende på en kvinne ved navn Becky, som var en streikebryter, og Gussie ville konfrontere henne neste dag. Gussie hadde erklært: «I would rather see her in the hospital!» De to kvinnene møttes neste dag og «Gussie hit Becky with her pocketbook». Becky falt, og «[1]ater, when Gussie was asked what she had in her pocketbook, she answered: 'Nothing, only a half a brick'».⁷⁷ Til slutt ble

72. IWAT: 1.

73. IWAT: 1.

74. IWAT: 1.

75. IWAT: 6.

76. IWAT: 8.

77. IWAT: 13–14.

streiken avblåst, men denne episoden hadde allerede gitt Wisotsky en dypere forståelse av arbeidernes kamp. Hendelser som brannen i Triangle Shirtwaist Factory i 1911 understreket også at arbeidernes liv ikke var mye verdt.⁷⁸

I stedet for å være interessert i skolegang, overvar den unge Wisotsky forelesninger av Saul Yanofsky, «en fritenker i den jiddiske arbeiderbevegelsen», og andre anarkister, og ble snart involvert i Industrial Workers of the World (IWW).⁷⁹ Som følge av konflikter med sine foreldre forlot Wisotsky til slutt sitt hjem for å bo på gaten. Bosituasjonen og generasjonskonflikten plaget ham, idet «[t]he home atmosphere started to choke me [...] to prey on my mind [...] the congestion, the nagging, the misunderstanding, between me and my parents. My inability to get a half-decent job to help out the family chased me out into the street». Wisotsky forlot til slutt hjemmet for å bo som hjemløs i 7th Street Park: «It had a couple of trees, spots of grass and a shanty where they sold a schooner of milk for one cent, and for one more penny, you could buy a salt pretzel. That made a good meal for the day.»⁸⁰

I tillegg til i parken sov Wisotsky også nær East River på 8th Street. Han innså likevel at sommeren snart ville ta slutt, og begynte å lete etter fast inntekt. I begynnelsen vasket han bordene i en kafeteria i lunsjtiden, og fikk 75 cent for tre timers arbeid om dagen. I begynnelsen bodde han hos venner og personer han kjente fra anarkistiske møter: «Some comrades also helped by inviting me several nights a week to share their meals and lodging. When I worked, I did the same thing for those rugged-individualists who were in need.»⁸¹ Wisotsky levde fra dag til dag med ulike strøjobber og overnattinger på venners sofaer eller under åpen himmel. Han deltok likevel på anarkistiske møter og IWW-møter og håpet på en revolusjon. Vinteren var imidlertid ekstremt tøff: «no dock, no park, no cafeteria [...] in fact, no place to hide from the cold».⁸² En stund fant Wisotsky ly for kulden i biblioteket på East Broadway, men så ble han medlem av en gruppe med likesinnede:

We rented a two-room apartment on 5th Street on the top floor. There was no heat, no toilet, no water. Everything in the hall. Of course there was no bath and no hot water. One room was completely dark and without windows. The cost? Six dollars a month rent. The rooms were bare [...] not one piece of furniture. None of us had anything. There were ten of us.⁸³

De kalte seg selv for «Don't Worry Group», og hadde regelmessige «debates and discussions on all kinds of subjects—socialism, anarchism, individualism, philosophy, literature, vegetarianism, and men like Nietzsche, Bakunin, Kropotkin, Marx, Zola, Maxim Gorky, Jack London, Sholom Asch, Tolstoy, Peretz, Ibsen, Raisin, Strindberg and others».⁸⁴ Wisotskys politiske og intellektuelle horisont ble følgelig betydelig utvidet, og han ble mer og mer interessert i situasjonen til arbeiderbevegelsen i USA.

Da han mottok arbeidspapirer få måneder senere, hadde han en «inner feeling that I was no longer a child. I eagerly looked forward to being a man, finding a job, and going to work like all grown up men and adults».⁸⁵ På tross av hans høye forhåpninger, var det åpenbart

78. Argersinger 2009.

79. IWAT: 26.

80. IWAT: 38.

81. IWAT: 40.

82. IWAT: 42.

83. IWAT: 44.

84. IWAT: 45.

85. IWAT: 88.

ikke lett å finne en jobb der han også ville få en yrkesutdannelse, og følgelig kjente sønnen av jødiske immigranter hvor vanskelig det var: «And so it continued, every day for several months. I kept looking for a job, arriving home tired, heartbroken and disappointed.»⁸⁶ Wisotsky gikk fra jobb til jobb, og det endte alltid med at han kom i konflikt med sjefene sine fordi han kritiserte dem for å utnytte sine ansatte. «I took any job: errand boy, bus boy, dish washer, apprentice operator on caps [...]. I was a painter, I sold large picture paintings [...]. I was a waiter [...]. I worked in a printing shop. [...] All these jobs lasted from one day to several months and all these jobs wound up in a fight between me and the boss.»⁸⁷ I årevis drev Wisotsky mellom ulike strøjobber, sov i parken eller i IWW-hovedkvarteret. Da han skadet seg på jobb i en ulykke der han brente fingrene på en åpen elektrisk ledning, kunne Wisotsky anlegge sak mot arbeidsgiveren sin:

I won the case. I got enough money with which to pay some of my debts, and three months' rent. I also bought myself a new suit, new shoes, a few shirts and underwear, and I still had some money left over to live on for a few weeks. My Wobbly friends also had a good time on that money.⁸⁸ They kibbitzed [sic] and now called me a bourgeois.⁸⁹

I 1912 deltok Wisotsky på en debatt i Carnegie Hall hvor Emma Goldman og Sol Friedman diskuterte ideene om anarkisme, massestreiker og så videre. Denne hendelsen var avgjørende for den politiske sosialiseringen av den jødiske innvandreren, som deretter begynte å slutte seg til Goldmans følge.⁹⁰ Wisotskys kontakter i IWW og hans store engasjement førte til at han «stepped into a new world of thoughts and ideas that [he] frankly did not understand clearly».⁹¹ Sosialisme, anarkisme og andre temaer var nå viktige for Wisotsky, som, siden han godt forstod hva utnyttelse betydde, lett ble radikalisert. Han fordypet seg i en verden av politiske debatter som var utbredt på Lower East Side, og Emma Goldman var en av hans favoritter. Steg for steg ble den unge jødiske innvandreren en amerikansk anarkist.

Under første verdenskrig havnet Wisotsky regelmessig i trøbbel, spesielt siden arbeidsledigheten i byen hadde økt enormt. New York City ble spesielt rammet, og klassekampen som hadde splittet landet, var spesielt intens i denne metropolen, hvor demonstrasjoner ble holdt og mange arbeidere protesterte. I tillegg var det ytterligere utfordringer: «Bands of men wandered through the streets of New York, looking for work, looking for a job to earn a piece of bread, a place to sleep.»⁹² Wisotsky organiserte til slutt en politisk motstand mot den faktiske situasjonen da han holdt et møte med anarkister og IWW-medlemmer, og bestemte seg for å vekke samfunnets bevissthet om skjebnen til dem som var arbeidsledige.⁹³

For hans engasjement i å okkupere kirker om natten, fordømme urettferdighetene mot arbeiderne i presseintervjuer og protester mot amerikansk deltakelse i første verdenskrig ble den 18 år gamle Wisotsky til slutt sendt i fengsel i to måneder.⁹⁴ Arbeidsledigheten var uutholdelig, og den unge radikale og hans følgesvenner anklaget byens tjenestemenn ved hver

86. IWAT: 88.

87. IWAT: 90.

88. Medlemmer av Industrial Workers of the World (IWW) ble kalt Wobblies.

89. IWAT: 94.

90. IWAT: 58.

91. IWAT: 57.

92. IWAT: 102.

93. IWAT: 103.

94. IWAT: 103–107.

mulige anledning: «[W]e charged the city politicians as well as all politicians and social and welfare leaders with neglecting their responsibility toward the unemployed. We demanded they take positive action to help all those in need of food and shelter.»⁹⁵ Sammen med andre anarkister sonet han sin dom i fengselet på Blackwell's Island, hvor maten var enda verre og knappere.⁹⁶

Tiden i fengsel var ekstremt hard, men han ble oppmuntret av brev fra anarkisten Alexander Berkman og IWW-lederen William Haywood. Som en «politisk fange» var Wisotskys politiske sosialiseringsspross innen den anarkistiske bevegelsen i New York City fullført.⁹⁷ Han var nå en amerikansk anarkist, og dette hadde ikke noe å gjøre med hans jødiske bakgrunn. Hans personlige erfaringer med arbeiderbevegelsen, så vel som fattigdommen og utnyttelsen han hadde opplevd i New York City siden han hadde kommet dit sammen med sine foreldre, var utslagsgivende for hans endelige beslutning om fullt ut å omfavne den anarkistiske bevegelsen og kampen for arbeideres rettigheter. Wisotsky var derfor et produkt av sitt miljø, det vil si den amerikanske metropolen tidlig på 1900-tallet. Som mange før ham ble han radikaliserert på Lower East Side, hvor unge jøder gikk inn i en verden som ikke kunne oppfylle drømmene til dem som hadde forlatt sin *shtetl* i Øst-Europa for en bedre fremtid.

Konklusjon

New York City avlet sine egne radikale, selv om de kanskje hadde kommet fra forskjellige land, som for eksempel de tusenvis av immigranter fra Øst-Europa. Jøder som hadde forlatt sin *shtetl*, fant ikke den amerikanske drømmen, men snarere en realitet som var like undertrykkende som tsarens Russland. Selvfølgelig var de politisk frie, men nå ble de utnyttet i et kapitalistisk system. De jødiske innvandrerne fant først arbeid i *sweatshops*, men samtidig ble de også knyttet til andre. Som en kritisk gruppe ble de ryggraden i de sosialistiske, anarkistiske og kommunistiske bevegelsene i New York City og begynte å organisere jødiske fagforeninger, lese jiddiske foredrag og utvikle en debattkultur som diskuterte og utviklet alternativer til kapitalismens utnyttelse av arbeiderklassen.

Selvsagt var immigrantene av utenlandsk opprinnelse, men de kom ikke som allerede radikalisererte til den amerikanske metropolen. Dette ble i stedet lokasjonen der de ble forvandlet til neste generasjons politiske aktivister. Opplevelsen med å jobbe i *sweatshops* ble for mange en katalysator for det å vende blikket mot radikale ideer og å utvikle en politisk identitet som til slutt ville erstatte deres religiøse arv. Jødiske immigranter som eksempelvis Wisotsky følte uvilje mot det kapitalistiske systemet og ble derfor viktige allierte for dem som stod for politisk kamp mot den eksisterende orden. Det var heller eksempelvis den ekstreme fattigdommen i leiegårdene og klesindustrien som ødela drømmene om et bedre liv, *The American Dream*. Alt i alt kan det derfor sies at den politiske radikalismen til de jødiske immigrantene i New York City var en kombinasjon av den jødiske kampen for identitet i deres nye verden og deres personlige erfaringer i arbeidslivet.

Den radikale arbeiderbevegelsen i USA kom utenfra i den forstand at det var det eksisterende transatlantiske nettverket som gjorde at immigranter kom til den amerikanske kysten, men selve radikaliseringsprosessen var en konsekvens av lokale faktorer, og ikke det ukjente

95. IWAT: 105.

96. IWAT: 114.

97. IWAT: 116.

og fremmede hos dem som sluttet seg til de radikale bevegelsene, spesielt i New York City.⁹⁸ Den amerikanske metropolen kom fortsatt til å være et knutepunkt for radikale ideer i mange tiår, og radikalismen fortsatte å bli drevet av immigranter som søkte etter tryggheten som USA stod for, bare for å finne ut at den amerikanske drømmen ikke var noe mer enn nettopp en drøm. Til slutt måtte de alle tilpasse seg et nytt miljø som gav grobunn for radikale reaksjoner. Integrering var delvis mulig i immigrantsamfunnet, men konflikt mellom generasjonene, som den mellom Wisotsky og hans foreldre, drev også de unge arbeiderne bort fra deres jødiske arv og inn i armene på radikale ideer, ideer som naturlig ble ønsket velkommen fordi de forespeilet både modernitet og en bedre verden. Wisotsky var bare én blant mange, men skjebnen til disse mange ville til slutt forandre USA fordi de jødiske immigrantere, som en kritisk gruppe, ikke bare ville ha en enorm innvirkning på arbeiderbevegelsen, men også på dens positive bidrag.

Artikkelen er oversatt av Therese Thuv. Forfatteren ønsker å takke for de verdifulle kommentarene fra de to anonyme fagfellene, som bidro til å forbedre denne artikkelen ytterligere, samt Therese Thuv for hennes støtte med oversettelsen av den originale engelske versjonen til norsk.

Litteratur

- Argersinger, J.A.E. (red.) (2009). *The Triangle Fire: A Brief History with Documents*. New York: Palgrave Macmillan.
- Berger, S. (red.) (2012). *From the Shtetl to the Metropolis*. Amsterdam: Menasseh ben Israel Institute.
- Berrol, S. C. (1982). In Their Image: German Jews and the Americanization of the Ost Juden in New York City. *New York History*, 63(4), 417-433.
- Brossat, A. & Klingberg, S. (2016). *Revolutionary Yiddishland: A History of Jewish Radicalism* (D. Fernbach, Overs.). London: Verso.
- Buchbinder, N.A. (1931). *Geshikhte fun der Yidisher Arbeter-Bavegung in Rusland*. Vilne: Farlag «Tomor».
- Cantor Zuckoff, A. (1973). The Oppression of America's Jews. I J.N. Porter & P. Dreier (red.), *Jewish Radicalism: A Selected Anthology* (s. 29-49). New York: Grove Press.
- Cohen, P. S. (1980). *Jewish Radicals and Radical Jews*. London: Academic Press.
- Diner, H. R. (2000). *Lower East Side Memories: A Jewish Place in America*. Princeton: Princeton University Press.
- Frankel, J. (1981). *Prophecy and Politics: Socialism, Nationalism, and the Russian Jews, 1862-1917*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goyens, T. (2007). *Beer and Revolution: The German Anarchist Movement in New York City, 1880-1914*. Urbana, IL: Illinois University Press.
- Goyens, T. (2017). Introduction. I T. Goyens (red.) *Radical Gotham: Anarchism in New York City from Schwab's Saloon to Occupy Wall Street* (s. 1-11). Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Guttmann, A. (1963). Jewish Radicals, Jewish Writers. *The American Scholar*, 32(4), 563-575.
- Haumann, H. (1998). *Geschichte der Ostjuden*. Revised edition. Munich: DTV.
- Horowitz, B. (2013). *Russian Idea—Jewish Presence: Essays on Russian-Jewish Intellectual Life*. Brighton, MA: Academic Studies Press.
- Isidore Wisotsky Autobiographical Typescript (IWAT). TAM.071. Tamiment Library and Robert F. Wagner Labor Archives. New York University.

98. Jacob 2023 (under utgivelse) vil diskutere radikaliseringsprosessen til jødiske anarkister i den amerikanske metropolen, dvs. New York, i detalj.

- Jacob, F. (2023) *The Radicalization of European Jews in the US Metropolis: Transatlantic Jewish Anarchism in New York City at the Turn of the 20th Century*. Berlin: DeGruyter Oldenbourg. (under utgivelse).
- Jacob, F. & Kunze, S. (2019). Introduction: Thoughts on Jewish Radicalism as a Phenomenon of Global Modernity. I Jacob, F. & Kunze, S. (red.), *Jewish Radicalisms: Historical Perspectives on a Phenomenon of Global Modernity* (s. 1-19). Berlin: DeGruyter Oldenbourg.
- Jacobs, J. (2001) (ed.). *Jewish Politics in Eastern Europe: The Bund at 100*. New York: NYU Press.
- Jacobs, J. (2017). Introduction. I J. Jacobs (red.), *Jews and Leftist Politics: Judaism, Israel, Antisemitism, and Gender* (s. 1-28). Cambridge: Cambridge University Press.
- Klapper, M. R. (2010). Those by Whose Side We Have Labored: American Jewish Women and the Peace Movement between the Wars. *The Journal of American History*, 97(3), 636-658.
- Lichter, S. R. & Rothman, S. (1981/1982). Jewish Ethnicity and Radical Culture: A Social Psychological Study of Political Activists. *Political Psychology*, 3(1,2), 116-157.
- Liebman, A. (1979). *Jews and the Left*. New York: Wiley.
- McCauley, C. & Moskalenko, S. (2011). *Friction: How Radicalization Happens to Them and Us*. Oxford: Oxford University Press.
- Michels, T. (2005). *A Fire in Their Hearts: Yiddish Socialists in New York*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Michels, T. (2009). Exporting Yiddish Socialism: New York's Role in the Russian Jewish Workers' Movement. *Jewish Social Studies: History, Culture, Society*, 16(1), 1-26.
- Pinsker, S. M. (2018). *A Rich Brew: How Cafés Created Modern Jewish Culture*. New York: NYU Press.
- Porter, J. N. & Dreier, P. (1973). Introduction. I J.N. Porter & P. Dreier (red.), *Jewish Radicalism: A Selected Anthology* (s. 15-54). New York: Grove Press.
- Riga, L. (2006). Ethnonationalism, Assimilation, and the Social Worlds of the Jewish Bolsheviks in Fin de Siècle Tsarist Russia. *Comparative Studies in Society and History*, 48(4), 762-797.
- Shuldiner, D. P. (1999). *Of Moses and Marx: Folk Ideology and Folk History in the Jewish Labor Movement*. Westport, CT: Bergin & Garvey.
- Sorin, G. (1985). *The Prophetic Minority: American Jewish Immigrant Radicals, 1880-1920*. Bloomington: Indiana University Press.
- Waldinger, A. (2006). *Shining and Shadow: An Anthology of Early Yiddish Stories from the Lower East Side*. Selingsgrove, PA: Susquehanna University Press.
- Waskow, A. I. (1973). Judaism and Revolution Today. I J. N. Porter & P. Dreier (red.), *Jewish Radicalism: A Selected Anthology*. (s. 11-28). New York: Grove Press.
- Wolfe, R. (1994). *Remember to Dream: A History of Jewish Radicalism*. New York: Jewish Radical Education Project.
- Zimmer, K. (2015). *Immigrants Against the State: Yiddish and Italian Anarchism in America*. Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Zimmer, K. (2017). Saul Yanovsky and Yiddish Anarchism on the Lower East Side. I T. Goyens (red.), *Radical Gotham: Anarchism in New York City from Schwab's Saloon to Occupy Wall Street* (s. 33-53) Urbana, IL: University of Illinois Press.